

“Dit is mijn monument”

De eerste expositie in Museum Kazerne Dossin is er niet toevallig een met werk van Antwerpenaar Jan Vanriet. Niemand schilderde zo veelvuldig en zo indringend over de gruwel van de Tweede Wereldoor-

log. “Voor mijn ouders leek het vertellen over de concentratiekampen wel hun reden van bestaan. Dat heeft me getekend. Dit is mijn monument voor de slachtoffers van de Holocaust, maar het is tegelijkertijd ook een erg actuele tentoonstelling.”

Enkele van de indringende portretten die Jan Vanriet schilderde op basis van pasfoto's.

Van eind juli 1942 tot aan de bevrijding van Mechelen op 4 september 1944 werden in het SS-Sammellager Dossin 25.482 Joden en 351 zigeuners verzameld, mishandeld en op treintransport gezet naar de vernietigingskampen van de nazi's, in de eerste plaats naar Auschwitz-Birkenau. Slechts 1.240 onder hen kwamen levend terug. Duizenden kleine foto's, stille getuigen van die gruwel, kijken je aan vanop de muren van het Museum Kazerne Dossin. Tachtig onder hen heeft Jan Vanriet geschilderd. Een aantal daarvan maakt samen met ander werk over de Tweede Wereldoorlog deel uit van de tentoonstelling *Gezichtsverlies*. "Die mensen werden gefotografeerd en zijn daarop verdwenen", zegt de Antwerpse schilder. "Ze zijn uit ons collectieve geheugen gewist. Hun gezichten zijn verloren. Ik ben vertrokken van kleine pasfoto's. Zwart-witbeelden die ik op het gevoel heb gekozen. Ik ken noch die mensen, noch de verhalen die achter die beelden schuilgaan. Ik wilde deze men-

sen opnieuw een gezicht geven. Kleur geven. Ik ben heel intuïtief beginnen te schilderen. Welk karakter wil ik hen geven? Hoe kan ik dat schildermatig vertolken? Elk doek is een hommage aan het personage. En allemaal samen zijn ze een monument, een poging om de slachtoffers onder ons te houden." De manier waarop Jan Vanriet zijn portretten uitwerkte - nu eens ijl of gestileerd, dan weer speels en kleurrijk - maakt een rondgang doorheen de tentoonstelling tot een indringende belevenis. Nog uren nadat je het museum hebt verlaten, blijven de portretten op je netvlies staan. Ze kruipen onder je huid, komen op een vreemde manier tot leven. We blijven even staan bij *The music boy*, een mooie en aandoenlijke reeks van vier doeken met daarop zijn grootmoeder en zijn oom, haar accordeon spelende zoonrje. Daarnaast het portret van die oom, uitgemergeld, bijna doorzichtig. "Ik heb hem geschilderd op basis van een kleine foto die ik heb teruggevonden",

vertelt Jan Vanriet. "Zo zag hij eruit in 1947, toen hij terugkwam van de kampen. Een paar maanden later is hij gestorven. Hij was helemaal op." *Gezichtsverlies/Losing face* is ook de naam van het boek dat ter gelegenheid van de tentoonstelling werd uitgegeven door Ludion. Het lijvige werk bundelt een groot deel van de - letterlijk - ontelbare werken die Jan Vanriet heeft gemaakt over de waanzin en de ontmenselijking van de Tweede Wereldoorlog. Het oeuvre wordt van commentaar voorzien en ontleed door schrijvers-essayisten Stefan Hertmans en György Konrád. "De portretten en de schilderijen over mijn familie zijn twee verhaallijnen die hier door elkaar lopen", vertelt Jan Vanriet. Hij legt uit waar zijn fascinatie voor dat gewelddadige tijdsgewricht vandaan komt. "Mijn grootmoeder is samen met haar toen zeventienjarige tweeling een beetje naïef in het verzet gerold. Ze waren betrokken bij de klandestiene pers en vervoerden als binnenschippers onder meer wapens. Voor mijn vader

was dat een meer ideologische keuze. Hij zat bij een andere, veeleer linkse verzetseenheid. Ze zijn allen verraden geweest en naar de kampen afgevoerd. Mijn moeder werd opgesloten in de Begijnenstraat. Vandaar ging het naar de gevangenis van Sint-Gillis, om via ettelijke Duitse strafkampen in Polen te belanden. Daar kwam ze voor een vaudevillerechtbank. Ze werd veroordeeld, maar meteen vrijgelaten omdat ze al zo lang in 'voor-arrest' had gezeten. De daaropvolgende dag werd ze opgepakt en op transport naar het concentratiekamp gezet." Met een cynisch lachje: "Duitse humor, zeker?" Vanriets vader belandde in Mauthausen. "Hij speelde viool in de *Lagerkapelle*. Dat is zijn redding geweest. Hij moest niet werken in de steengroeve, maar kreeg een lichter regime in de keuken van de SS. Daar kon hij af en toe wat voedsel stelen. Dat heeft hem in leven gehouden, want uiteindelijk heeft hij toch meer dan twee jaar in het kamp gezeten." De moeder van Jan Vanriet belandde in het vrouwen-

Links het schilderij van de oom van Jan Vanriet, die gestorven is enkele maanden nadat hij uit de kampen was teruggekeerd. Rechts Vanriets eerste oorlogsschilderij: de accordeon van zijn oom wordt een fabriek.

Jan Vanriet bij een van de muren in het museum waarop de duizenden pasfoto's hangen van weggevoerde Joden en zigeuners.

kamp van Ravensbrück. Toen de Russische troepen oprukten naar Berlijn, werden de vrouwen overgebracht naar het Oostenrijkse Mauthausen. "Heel wat van die vrouwen zijn toen overleden", vertelt Jan Vanriet. "Mijn moeder overleefde de dodenmars. In het kamp hoorde ze Antwerpse klanken. Dat was mijn vader. Ze wisselden adressen uit, in de hoop elkaar na de oorlog terug te zien. En dat gebeurde ook, al was het kantje boord. Op het einde van de oorlog was het bobijntje van mijn moeder ook helemaal op."

Geen wonder dus dat de oorlogsgruwel zo tastbaar in het werk van Jan Vanriet aanwezig is. "Ik heb nogal wat Joodse vrienden die er nooit over praten. Die hebben het verdrongen. Maar bij ons thuis werd er elke dag over gepraat. Elke dag. Voor mijn ouders leek het wel hun reden van bestaan. Ze hadden ook een uitgebreid verenigingsleven en intense contacten met mensen over heel Europa. Als kind werd ik geregeld meege-sleept naar die bijeenkomsten." Hij lacht. "Echt pedagogisch verantwoord was het misschien niet, maar het heeft me wel getekend en het verklaart grotendeels mijn interesse voor die periode."

Jan Vanriet werd geboren in het voorjaar van 1948, even na de dood van zijn oom. Toch dateert zijn eerste schilderij over de oorlog pas van 1986. Een donker werk, dat de opengeklapte accordeon van zijn oom laat zien als een onheilspellende fabriek, waar *arbeit* alles behalve *frei* maakt.

"Een allegorisch werk dat ik in New York schilderde. Ik ben pas in 1989 serieus rond dit thema begonnen te schilderen, na de dood van mijn vader. Daarvoor durfde ik niet. Uit schroom wellicht, uit vrees dat hij het niet goed zou vinden. Maar ook omdat ik dacht dat hij zou denken dat je daar niet over kunt schilderen als je het zelf niet hebt beleefd. Zijn overlijden was in zekere zin dan ook een bevrijding voor mij, zodat ik dat thema eindelijk kon aanboren."

De expositie op de vierde verdieping van het - even voluit - Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten sluit naadloos aan bij wat de bezoeker de verdiepingen daaronder tegemoetkomt: foto's, filmfragmenten, documenten en getuigenissen over de macht van de massa en de angst van het individu, maar ook over de kracht van het verzet, de keuze die eenieder heeft om zelfs in de meest penibele omstandigheden niet mee te huilen met de wolven.

"Ik heb er even aan gedacht om deze tentoonstelling *Gezichtsverlies* te noemen", zegt Jan Vanriet. "Had gekund, maar die 's' in het midden geeft het een dubbele betekenis. Een maatschappij die in staat is om zoiets verschrikkelijks te organiseren, lijdt moreel gezichtsverlies. En ik maak me geen illusies: elke maatschappij heeft een dun laagje vernis. Er is weinig nodig om te ontsporen. Zo gauw er extreme omstandigheden opduiken, komen er extreme maatregelen. En de manier waarop de media vandaag doorgedrongen zijn in het leven van iedereen, maakt dat nog een stuk gevaarlijker. De nazi's hadden propaganda al verheven tot een soort van 'kunst', wat zouden ze niet hebben kunnen doen met de sociale media van vandaag!"

Vervolg en deportatie zijn van alle tijden, ook dat zegt het werk van Vanriet. In oorlogshaarden en conflicten overal ter wereld, nog niet zo lang geleden heel dichtbij in de Balkan, bijvoorbeeld.

"En ook bij ons blijft dat gevaar bestaan. Ook vandaag zie ik hier partijen met aan de top mensen die de rancune meedragen van het verliezende kamp. Er wordt in Vlaanderen heel veel aandacht besteed aan collaboratie en repressie, maar heel weinig aan verzet en verraad. Ik zeg niet dat die mensen verantwoordelijk zijn voor de daden van hun ouders of grootouders. Maar ze kregen dikwijls hun ideeën wel mee. Zoals ook ik mijn ideeën heb meegekregen. In die zin is deze tentoonstelling gewoon erg actueel." ■

Jan Vanriet, *Gezichtsverlies*, van 27 november tot 30 maart 2014 in het Museum Kazene Dossin, www.kazerne-dossin.be. Het boek is uitgegeven bij Ludion, 240 blz., 39,90 euro.

